

Nr 717.

Av herr **Carleson**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 143, angående granskning av läroböcker.

I propositionen nr 143 till årets riksdag har begärts särskilt anslag om 15 000 kronor till granskning av läroböcker. Detta förslag bygger på en utredning, verkställd av 1934 års lärobokssakkunniga, en utredning, som återfinnes i deras betänkande av september 1935 med utredning och förslag rörande läroböcker. Av det i propositionen åberopade utdraget av protokollet över ecklesiastikärenden framgår emellertid, att meningen vore ej blott att genom anslaget kunna vidtaga vissa nya anordningar för granskning av läroböcker, utan även att därutöver verkställa en omläggning i viss utsträckning av förfarandet vid antagandet av läroböcker vid resp. läroanstalter. Genom propositionen är det närmast granskningsförfarandet, som riksdagen har att taga ställning till, då däremot enligt departementschefens förklaring meningen vore att på administrativ väg vidtaga åtgärder för ändring i formerna och tillvägagångssättet vid antagande eller ombyte av läroböcker vid de särskilda läroanstalterna.

Emellertid synes det icke opåkallat, att riksdagen ägnar någon uppmärksamhet jämväl åt frågan om antagande av läroböcker, allra helst som denna fråga intimt sammanhänger med den ifrågasatta ordningen för granskning av läroböcker.

Granskningen liksom antagningen av läroböcker äro avsedda att tjäna såväl ekonomiska som pedagogiska syften. Såsom läroböcker böra endast sådana böcker godtagas, vilka äro lämpliga och ur pedagogisk synpunkt tillfredsställande, och dessa böcker böra tillhandahållas till ett så rimligt pris som möjligt. Allt vad som därutinnan lämpligen kan göras är naturligtvis ingenting att erinra emot, tvärtom bör man ju stödja de lämpliga åtgärder, som vidtagas för nämnda ändamål.

Emellertid innefatta de i propositionen givna eller antydda riktlinjerna vissa principiella spörsmål, vilka det synes mig angeläget att riksdagen tager under närmare omprövning. Dessa spörsmål knyta sig till de åtgärder, som äro grundläggande för vinnandet av ovannämnda syftemål, och avse sålunda såväl *granskningsförfarandet* som ock *förfarandet vid antagning* av läroböcker vid de olika ifrågakommande läroanstalterna.

För närvarande är granskningsförfarandet nära knutet till antagningsförfarandet. I samband med beslut av vederbörande myndighet angående införande av viss lärobok, resp. viss läroboksupplaga, sker jämväl en granskning av bokens lämplighet, varvid även prisfrågan beaktas. I fråga om antagningen av läroböcker gäller hittills, att densamma beträffande de högre

skolorna (statliga och kommunala läroanstalter), med vissa undantag i fråga om textböcker m. m., i yttersta hand bestämmas av skolöverstyrelsen, under det att beslutanderätten i vad gäller folkskolans böcker sedan ett par år tillbaka lagts i vederbörande folkskolinspektörs hand.

I propositionen föreslås nu, att en särskild, från skolöverstyrelsen fristående granskningsnämnd skall inrättas, vilken nämnd skall handhava de uppgifter, som sammanhånga med granskningen av läroböckerna. Dessa uppgifter bliva i huvudsak följande. Utöver den centrala granskning av läroböcker för de högre skolorna, som redan länge ägt rum genom skolöverstyrelsens försorg och som skulle överflyttas på nämnden, skall denna granska jämväl folkskolans läroböcker, liksom ock textböcker i moderna språk. Vidare skola nya, omarbetade upplagor granskas, en uppgift, som hittills beträffande högre läroanstalter tillkommit skolöverstyrelsen, samt föräldrade böcker utgallras, varjämte officiella läroboksförteckningar skola upprättas.

Den mest betydelsefulla nyheten i detta förslag torde vara, att även folkskolans läroböcker skola underkastas en central granskning, en åtgärd, som jämväl skolöverstyrelsen i sitt yttrande över de särskilt tillkallade sakkunnigas förslag förordat. En åtgärd, varigenom jämväl dylika läroböcker göras till föremål för en central granskning, synes mig vara till fördel ur förut angivna synpunkter, såväl pedagogiska som ekonomiska.

Hur departementschefen tänker sig antagningsförfarandet av läroböcker för de särskilda skolorna, lämnar det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet inga närmare upplysningar om. Då förslaget till granskningsförfarande väsentligen följer de sakkunnigas förslag i ärendet, ligger det nära till hands att förmoda, att jämväl formerna för antagning av läroböcker skulle komma att ansluta sig till de sakkunnigas förslag, något som synes vinna bekräftelse av vissa av departementschefen gjorda uttalanden i statsrådsprotokollet. Med hänsyn härtill finner jag mig böra understryka, att de sakkunnigas förslag enligt min uppfattning är behäftat med en del brister, framför allt därigenom, att det i vissa avseenden ger utrymme åt stor omständlighet och formalism och fördenskull också kommer att lida av en påtaglig osmidighet. Jag vill härvidlag endast erinra om de komplicerade bestämmelser, som sakkunniga föreslagit för vinnande av den i och för sig önskvärda enhetligheten inom lokala enheter i fråga om vissa läroböcker. Dessa bestämmelser innebära ett synnerligen omständligt och tungrott förfarande med protokollskrivning, voteringsiffror och dylikt, ibland i ett par omgångar. Likaså synes mig den av de sakkunniga föreslagna formen för en praktiskt pedagogisk prövning av en läroboks lämplighet, i de fall, då den skall användas »på prov», präglas av bristande smidighet.

I stort sett torde man kunna förutsätta, att beslutanderätten rörande antagning av lärobok kommer att ligga hos samma myndigheter som hittills och sålunda beträffande de högre skolorna hos skolöverstyrelsen. I varje

fall är det uppenbarligen icke departementschefens mening, att den av honom föreslagna särskilda granskningsnämnden skall taga befattning med antagning av böcker för de olika läroanstalterna.

Beträffande de högre skolorna kommer sålunda det utan tveivel säregna förhållandet att inträffa, att den högsta skolmyndigheten kommer att ha beslutanderätt rörande frågor om införande eller ombyte av lärobok vid viss skola, men däremot icke att äga befattning med, huruvida den ifrågasatta boken är ur pedagogiska och andra synpunkter lämplig eller ej. Över huvud taget torde det få anses önskvärt, att de båda åtgärder, som här berörts, granskningsförfarandet och antagningsförfarandet, i största möjliga utsträckning förenas hos en och samma myndighet. I den mån, som inrättandet av en särskild granskningsmyndighet motiveras med de hänsyn av ekonomisk art, som rimligen böra visas målsmän i vad gäller kostnader för inköp av läroböcker, må det erinras om, att såsom också skolöverstyrelsen i sitt yttrande framhållit det allmänna intresset är i högre grad förknippat med frågan om införande och utbyte av läroböcker än med frågan om granskning och godkännande av utkommande läroböcker.

Redan vad nu anförts pekar enligt min uppfattning i riktning mot att den centrala läroboksgranskningen bör omhänderhavas av skolöverstyrelsen. Men härtill komma också andra och enligt min mening mycket betydelsefulla principiella skäl.

I sitt yttrande har skolöverstyrelsen framhållit, att av de i egentlig mening pedagogiska uppgifter, som ålåge skolöverstyrelsens läroverksavdelning, läroboksgranskningen vore en av de viktigaste. Överstyrelsen anser därför, att denna uppgift icke borde frångas densamma. I yttrandet uttalas tillika, att skolöverstyrelsens avkopplande från befattningen med läroboksgranskningen skulle innebära, att skolöverstyrelsen ställdes på sidan om en av det pedagogiska arbetets mest centrala uppgifter. Detta förringas icke, åtminstone icke i nämnvärd mån, därigenom, att en ledamot av skolöverstyrelsen — växlande efter ämne, som är föremål för granskning — deltar i den tilltänkta nämndens granskningsarbete.

Onekligen vore det en synnerligen egendomlig åtgärd, om från ett centralt ämbetsverk undandrogenes funktioner, som av ämbetsverket självt — och enligt min uppfattning med rätta — betecknas såsom tillhörande dess centrala uppgifter och dessa funktioner överflyttades till en nämnd, som ställes oberoende av ämbetsverket och i viss mån kan betecknas såsom en byrå i Kungl. Maj:ts kansli. Den dubbla prövning av ifrågavarande ärenden, som anses vara ett skydd för rättssökande, skulle således bortelimineras. Den hittills inom vår statsförvaltning följda ordningen, att först ett centralt ämbetsverk prövar frågan och fattar beslut och därefter frågan genom besvär kan dragas under Kungl. Maj:ts prövning, förenklas genom det nu tillkomna förslaget på sådant sätt, att frågan direkt kommer under Kungl. Maj:ts prövning. Förenklingen går för övrigt enligt departementschefens förslag där-

hän, att det icke ens kan betraktas såsom självfallet, att ett förslag, som upprättas av nämnden, skall påkalla yttrande från vederbörande centrala ämbetsverk, innan detsamma framlägges till avgörande av Kungl. Maj:t. I propositionen förklaras nämligen, att det skall vara Kungl. Maj:t obetaget att *om och i den mån* så befunnes påkallat över nämndens förslag inhämta skolöverstyrelsens yttrande. Kungl. Maj:t förutsättes sålunda eventuellt och, som det förefaller, i normala fall komma att avgöra ärendet direkt på nämndens förslag. Detta tillvägagångssätt, som icke torde stå i god överensstämmelse med budet i § 10 regeringsformen, synes däremot bättre stå i samklang med vissa tendenser, som gjort sig gällande under senare år, då det emellanåt underlåtits att genom ämbetsverks hörande införskaffa erforderlig utredning i förekommande ärenden. Häremot har emellertid riksdagen som regel reagerat.

När fråga är om inrättande av en särskild granskningsnämnd, kunde man måhända ha anledning att närmare utveckla betydelsen av våra centrala ämbetsverk, men sådant torde icke vara behöfligt. Ämbetsverkens organisation och jämförelsevis självständiga ställning inom statslivet har nämligen alltjämt visat sig vara av den fördel och den betydelse, att varje nytt ämbetsverk, som på grund av utvecklingen tillkommit, organiserats och uppbyggt efter i stort sett samma linjer, som gälla för de äldre.

Vid godkännande av det i föreliggande proposition äskade anslaget om 15 000 kronor skulle emellertid riksdagen faktiskt lämna Kungl. Maj:t fria händer att inrätta en institution av helt ny typ, ett slags hybrid mellan ett ämbetsverk och en byrå inom departementet. Dess ledamöter skulle tillsättas på viss, kortare tid genom förordnanden, och institutionens förslag skulle på sätt förut angivits av departementschefen eventuellt direkt behandlas och underställas Kungl. Maj:ts prövning.

På anförda skäl synes det mig icke vara lämpligt, att riksdagen biträder det i propositionen framlagda förslaget. Emellertid finner jag det i och för sig önskvärt och lämpligt, att ett mera utsträckt och ingående centralt granskningsförfarande kommer till stånd i huvudsaklig enlighet med de riktlinjer, som skolöverstyrelsen i sitt yttrande uppdragit. En dylik anordning av granskningen kommer, enligt min mening, att bli lika verkningsfull som den i propositionen föreslagna och stå i bättre överensstämmelse med hittills följda principer i fråga om den centrala förvaltningens utformning. Den kommer därjämte, vilket ej minst synes mig värt beaktande, att kräva betydligt mindre kostnader än den föreslagna särskilda granskningsnämnden, vars budget för närvarande är svår att förutse, men vilken icke osannolikt kommer att mycket snart överstiga det belopp, som i propositionen beräknats. För en granskning, verkställd under skolöverstyrelsens ledning, kunna kostnaderna, enligt vad som framgår av skolöverstyrelsens yttrande, uppskattas till cirka 5 000 kronor.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får jag hemställa,

att riksdagen måtte, med avslag på Kungl. Maj:ts proposition i ärendet, besluta att för bestridande av ökade kostnader för läroboksgranskning anvisa ett anslag av 5 000 kronor på skolöverstyrelsens stat.

Stockholm den 1 april 1936.

Conrad Carleson.

